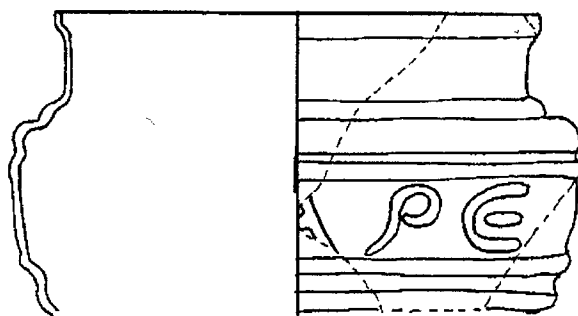

VIOE-bibliotheek
75327

JOURNÉE D'ARCHÉOLOGIE ROMAINE ROMEINENDAG

Namur – 24 - 4 - 2004

HET NOODONDERZOEK AAN DE CLARISSENSTRAAT TE TONGEREN – DE OPGRAVINGSCAMPAGNE VAN 2003

**GUDRUN HENSEN – MIEL SCHURMANS – ALAIN VANDERHOEVEN –
GEERT VYNCKIER**

In de loop van 2003 werd het in 2001 gestarte noodonderzoek aan de Clarissenstraat te Tongeren verdergezet. Het betreft een areaal van ca. 7000 m², gelegen in de oostelijke periferie van zowel de Romeinse als de laatmiddeleeuwse stad. In 2003 brachten we van deze werkzaamheden voor het eerst verslag uit. De graafwerken van het voorbije jaar en een eerste verwerking van de opgravingsresultaten van alle campagnes maken het mogelijk een gedeeltelijke herinterpretatie van de toen geboden informatie te geven. Voor een goed begrip van wat volgt moet er nog op gewezen worden dat wegens gebrek aan voldoende tijd en middelen het terrein niet stratigrafisch kan opgegraven worden. Het onderzoek blijft beperkt tot het machinaal aanleggen van twee en plaatselijk drie werkvlakken. Daarna worden wel nog alle sporen systematisch gecoupeerd en stratigrafisch opgegraven. Het blijft echter een feit dat op die manier een groot aantal details aan de aandacht ontsnapt is.

Tot nu toe zijn slechts weinig sporen uit de preflavische bewoningsfasen van de Romeinse stad herkend. Het gaat dan bovendien om kuilen en greppels. Gebouwen lijken er in die vroege periode nauwelijks gestaan te hebben. Dit komt wellicht door de perifere ligging van het terrein ten opzichte van het stedelijk centrum en door het feit dat we ons in het centrale gedeelte van een stratenblok bevinden, een zone die van nature minder dicht bebouwd is dan de aan de straat grenzende sectoren.

Uit de latere, flavische periode, de 2de en de 3de eeuw dateren de sporen van twee verschillende gebouwen. In het noorden van het opgravingsterrein is de plattegrond van het zuidelijk gedeelte van een steenbouw herkenbaar, in het centrale gedeelte van de opgraving is een nagenoeg complete plattegrond van een tweede steenbouw aan het licht gekomen. Beide gebouwen lijken een min of meer gelijkaardige ontwikkeling gekend te hebben. Ze hebben alle twee verschillende bouwfasen gekend. Aan de steenbouwfasen zijn houtbouwfasen voorafgegaan. Steenbouw is in beide gevallen overigens eerder te beschouwen als een combinatie van stenen onderbouw en houtlemen bovenbouw. De twee constructies zijn in de 3de eeuw door brand vernield en vervolgens, waarschijnlijk nog in de laatromeinse tijd, systematisch afgebroken. Afgezien van enkele keldermuren zijn alleen maar uitgebroken muurfunderingen bewaard gebleven, vaak met brandafval gevuld.

Alhoewel in het onderzochte areaal heel wat paalkuilen in kaart werden gebracht, zijn we er toch niet in geslaagd daarmee samenhangende plattegronden te reconstrueren. Een deel van de palenrijen bevindt zich onder de uitgebroken stenen funderingen en lijkt daarom houten voorgangers van de steenbouw te vertegenwoordigen. Andere palenrijen moeten, gezien hun ligging ten opzichte van de uitgebroken muurfunderingen uit de tijd van de steenbouwfase te dateren.

In en omheen beide constructies zijn grote aantallen kleine oventjes aangetroffen. Ook van deze sporen is het niet altijd duidelijk tot welke bouwfase ze behoren. Sommige worden door uitgebroken muurfunderingen doorsneden en moeten derhalve van voor de steenbouwfase dateren. Andere bevinden zich echter centraal of tegen de wand van door uitgebroken muurfunderingen omschreven vertrekken en lijken er gelijktijdig meer te zijn. Over de functie van de oventjes kan niets met zekerheid gezegd worden. Nergens is tijdens de opgraving op grote schaal artisaanaal afval aangetroffen. Gezien hun groot aantal lijkt een zuiver huishoudelijke functie uitgesloten.

In beide plattegronden zijn de slecht bewaarde resten van een met een hypocaust verwarmd vertrek bewaard. In het noordelijk gebouw zijn alleen maar de volledig uitgebroken vloer en een stookkanaal bewaard. In het zuidelijke gebouw resten ons nog de fundering van de hypocaustpijlertjes en de stookruimte. De aanwezigheid van telkens één met een hypocaust verwarmd vertrek suggereert dat naast een ambachtelijke functie ook een woonfunctie in de gebouwen was voorzien.

In het vrijgelegde gedeelte van de noordelijke plattegrond hebben we geen kelder aangetroffen. In de vrijwel volledig bewaarde zuidelijke plattegrond bevinden zich overblijfselen van drie kelders, één in hout en twee in steen. De houten kelder gaat het met een hypocaust verwarmd vertrek in de tijd vooraf en dateert mogelijk uit de vroegste bouwfase. Van de houten constructie was alleen de onderste plank van de westelijke wand als een verkleuring bewaard gebleven. De vulling van de kelder leverde grote aantallen beschilderde wandpleister en brokken vloerbeton op. De schaarse aardewerkfragmenten dateren deze vulling in de flavische periode. De eerste stenen kelder bevindt zich in de oostelijke vleugel van het gebouw. Deze bijzonder grote kelder had een vloer van mortel. Merkwaardig is verder dat de enige bewaarde muur voor een deel met hergebruikte verbrande stenen was opgebouwd en dat op een gegeven moment de oorspronkelijke ingang dichtgemetseld werd. Tegen de binnenwand van de dichtgemetselde ingang is een klein gedeelte van een verhoogde mortelvloer aangetroffen. Daarin zaten grote aantallen hoefindrukken van een schaap of een geit. Blijkbaar was na die verbouwing de kelder via een andere ingang toegankelijk. Daar drie van de vier zijden door postmiddeleeuwse graafactiviteiten vernield werden is niet meer te achterhalen langs waar de kelder in de tweede fase van zijn bestaan toegankelijk was. De derde kelder tenslotte gaf uit op een galerij die aan de westelijke zijde van het gebouw grensde. Het is daardoor niet duidelijk of hij tot dit gebouw dan wel tot een meer westelijk gelegen constructie heeft behoord. Ook deze kelder heeft verbouwingen gekend, zoals de funderingen van een tweetal afgebroken muren verraden. In de bewaarde muren zijn resten van vier nissen zichtbaar. Links en rechts van de nis in de noordelijke muur bevinden zich twee holten, afkomstig van ingemetselde horizontale balken. Hun functie ontgaat ons. In de oostelijke muur zijn verder de holten van drie over de volledige hoogte van de muur ingemetselde verticale balken aangetroffen. Mogelijk waren dit de staanders van de buitenmuur van het vertrek dat zich boven de kelder bevond. Ter hoogte van elk van de ingemetselde staanders vertoont het metselwerk een scheur. Deze combinatie van hout- en steenbouw heeft de kelderconstructie blijkbaar eerder verzwakt dan versterkt.

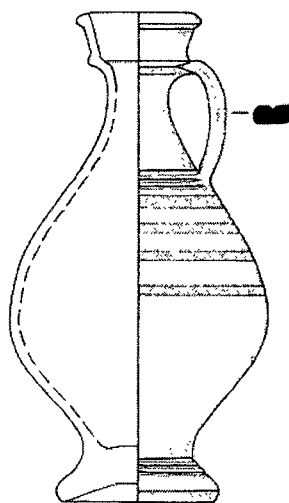
In en omheen de hierboven beschreven gebouwen is een groot aantal kuilen aangetroffen. Sommige zijn ouder dan de gebouwen, maar de meeste lijken er gelijktijdig mee te zijn.

Van de meerderheid van deze uitgravingen ontgaat ons de primaire functie. Een beperkt aantal lijkt op leemwinningskuilen, een groter aantal heeft ongetwijfeld als beerput gefunctioneerd. In vrijwel alle kuilen is in kleine of grote hoeveelheden nederzettingsafval gestort. Een groot aantal kuilen bevatte op de bodem vondstensembles die we als rituele deposities zouden willen interpreteren. Het gaat daarbij dan om intacte of bijna intacte voorwerpen en skeletten. Een drietal groepen laat zich onderscheiden: (1) wrijfschalen, (2) borden, waarvan het soms lijkt dat een randstuk of de volledige rand met zorg is afgebroken en (3) amforen, vaak gecombineerd met het skelet van een hond. Tweemaal is op het loopvlak een ingegraven amfoor aangetroffen. Opvallend is dat zij op de plek van uitgetrokken palen zijn neergezet. Het is gebruikelijk aan ingegraven amforen één of andere gebruiksfunctie toe te schrijven, maar gezien de aanwezigheid van de twee Tongerse exemplaren op de plaats van uitgetrokken palen is een rituele betekenis niet uit te sluiten. Mogelijk is er een verwantschap met de aardewerkdepots in paalkuilen van gebouwen uit de ijzertijd, die als een uiting van verlatingsrituelen worden beschouwd.

In 2004 zal het laatste kwart van het door nieuwbouw van winkels, appartementen en ondergrondse parkeergarages bedreigde terrein onderzocht worden. Als we erin slagen dit tot een goed einde te brengen zal een areaal van ca. 7000 m² Romeinse stad in kaart zijn gebracht.

VIOE-bibliotheek
75327

JOURNÉE D'ARCHÉOLOGIE ROMAINE ROMEINENDAG

Bruxelles – Brussel
16 – 4 – 2005

VIJF NOODOPGRAVINGEN IN ROMEINS TONGEREN

DIRK PAUWELS – ALAIN VANDERHOEVEN – GEERT VYNCKIER

In 2004 werden op zes plekken binnen de Romeinse stad Tongeren en haar grafvelden noodopgravingen uitgevoerd. Van vijf van deze interventies is uit de Romeinse tijd een voldoende samenhangend sporen- en vondstenbestand aan het licht gekomen, om in het voor de *Romeinendag* inmiddels gebruikelijke jaaroverzicht een plaats te mogen krijgen. Het betreft noodonderzoek aan de Clarissenstraat, de de Schaetzengarde, het Plein, De Romeinse Kassei en de Sint-Janskerk.

Van het meerjarige en grootschalige opgravingswerk aan de Clarissenstraat werd in 2004 de laatste fase uitgevoerd. Het ging om de laatste van vier werkzones die een gezamenlijke oppervlakte van ca. 7000 m² in beslag nemen (HENSEN *et alii* 2003 en 2004). Dit areaal bevindt zich in de oostelijke periferie van de Romeinse stad en ligt nog net binnen de 2de-eeuwse stadsmuur, vrijwel onmiddellijk ten zuiden van de *decumanus maximus* van het stedelijk stratennet. Het Romeinse bodemarchief van de in 2004 onderzochte zone was bijna volledig door postmiddeleeuwse leemwinningskuilen vernield. Niettemin zijn voor de Romeinse periode toch nog enkele interessante waarnemingen te signaleren. Uit de vroege Keizertijd (de pre-Flavische periode) dateert een opvallend grote kuil met een diameter van ca. 6 m en een bewaarde diepte van ca. 2.5 m. Het gaat vermoedelijk om een leemwinningskuil, waarin nadien een tijd lang afval is gestort. Het vondstmateriaal, overwegend aardewerk, dateert uit diverse pre-Flavische perioden. Uit de midden Keizertijd (Flavische periode, 2de en 3de eeuw) dateren drie sporencomplexen. Het eerste complex bestaat uit een aantal uitgebroken muurfunderingen. Deze funderingen vormen de zuidoostelijke hoek van het grote gebouw dat in de vorige opgravingszones reeds was opgegraven. Daarmee kennen we de maximale uitbreiding van deze merkwaardige constructie, die vele bouwfasen heeft gekend, een oppervlakte van ca 20 m x 50 m in beslag nam en vrijwel centraal binnen een *insula* gelegen heeft. Het tweede complex bestaat uit een aantal kuilen, waarvan een min of meer noord-zuid-georiënteerde rij het meest in het oog springt. Deze kuilen hebben diverse afmetingen en vormen. Sommige bevatten grote hoeveelheden vondsten, andere waren vondstarm. In enkele kuilen is nogal wat intact of bijna intact materiaal aangetroffen. Inmiddels wordt algemeen aanvaard dat dergelijke vondstensembles waarschijnlijk rituele deposities zijn geweest. Het derde complex bestaat uit een aantal ovens en stookkuilen in de noordwestelijke hoek van de in 2004 opgegraven zone. Net zoals voor de net vernoemde kuilen gaat het hier om sporen uit dezelfde periode als het grote gebouw middenin de aangesneden *insula*. Er zijn geen aardewerkmisbaksels, glas- of metaalslakken in de omgeving van de ovens aangetroffen. Hun functie ontgaat ons dan ook. Mogelijk gaat het om activiteiten die geen archeologisch waarneembaar afval nalaten. Te denken valt aan het roken van hammen of het bakken van brood. De concentratie van ovens en stookkuilen is vermoedelijk veel groter geweest. Daarop schijnt de vondst van een oven onder de 2de-eeuwse stadsmuur, slechts enkele tientallen meters ten oosten van het opgravings-terrein, te wijzen. Deze oven kwam tijdens de aanleg van een proefsleuf aan de buitenkant van de stadsmuur aan het licht (VANVINCKENROYE 1995: 159).

De constructie van een klein zwembad in de achtertuin van een woning in de de Schaetzengaarde was aanleiding tot een klein noodonderzoek, waarvan de verwachtingen om verschillende redenen hoog gespannen waren. Op de eerste plaats bevindt het terrein zich tussen twee zones waar in het verleden uitzonderlijk goed geconserveerde Romeinse gebouwrresten zijn waargenomen (VANVINCKENROYE 1976: 18-19). Zo zijn op twee plaatsen in de nabijgelegen Kogelstraat hypocausten en een mozaïekvloer door graafwerken vernield en aan de de Schaetzengaarde heeft het Provinciaal Gallo-Romeins Museum in de jaren 70 van de vorige eeuw in een reeks proefsleuven eveneens monumentale en uitzonderlijk goed bewaarde architectuurresten aangetroffen. Op de tweede plaats is op het betrokken perceel enkele jaren geleden een gouden zegelring met keizerportret aan het licht gekomen (SAS-CREEMERS 2002). De huidige eigenaar van het perceel wist bovendien te melden dat bij het uitgraven van de kelder van de woning gouden munten waren gevonden. Beide indicaties wijzen op een verspitte Romeinse goudschat en bijgevolg op het belang van deze plek in de Romeinse tijd. Aan het einde van de kleine noodopgraving bleek dat de put van het kleine zwembad van ca. 5 m x 10 m goed bewaarde resten van een koudwaterbad van een Romeins badgebouw bevatte. Twee muren uit eenzelfde bouwphase vormen een hoek. Ze zijn nog als gemetselde fundering bewaard tot op het niveau waarop de opstaande muur start. Het bouw materiaal bestaat in de kern uit lagen vuursteen en in de buitenbekleding uit zandsteen, afgewisseld met lagen dakpannen. Het geheel is met gele kalkmortel gebonden. Merkwaardig is dat de hoek die door beide muren gevormd wordt uit dakpannen en roze kalkmortel is opgebouwd. Om één of andere reden was er door gebruik van vochtbestendige materialen in voorzien dat dit een kwetsbare plek in de constructie was. Een derde muur is op gelijkaardige wijze als de twee reeds vermelde exemplaren vervaardigd en toont op het raakpunt ermee een duidelijke bouwnaad. Ze vormt de westwand van een vertrek, waarvan de omvang niet kan vastgesteld worden. Wel bleken in dit vertrek nog de resten van een koudwaterbad te zitten. In een mortellaag zijn nog duidelijk de naden van de uitgebroken vloertegels van het bad te zien. Af en toe zijn daarin door kleipropen nagelaten holten bewaard. In enkele gevallen zijn de propen zelf nog in de mortel aanwezig. Ze lijken per twee in de lengteas van een vloertegel gezeten te hebben. Het kan bijgevolg niet om *tegulae mammatae* gaan, daar die kleipropen hebben die per vier op de hoeken van een tegel zijn aangebracht. Mogelijk gaat het om bolletjes klei die in de oven de tegels van elkaar gescheiden moesten houden. In de westzijde van het bad is nog een fragment van de toegangstrap of zitbank, inclusief een gedeelte van de typische kwartronde plint, bewaard gebleven. Dwars doorheen de constructie loopt een breed uitbraakspoor of een greppel die uit een latere fase dan het badgebouw dateert, maar waarvan de functie ons ontgaat. Tenslotte is los van bovenvermeld muurwerk nog een vierde muur aangetroffen, die weliswaar tot op een veel dieper niveau dan de andere was uitgebroken, maar afgaande op de dikte even monumentaal moet geweest zijn. Bijzonder is de aanwezigheid van de basis van een met roze kalkmortel gemetselde afvoergeul in de lengteas van de bewaarde fundering. Het geheel lijkt veel op de afvoer van een latrine.

Sporen van geheel andere aard kwamen op een perceel aan het Plein aan het licht. In een bouwput troffen we onder de postmiddeleeuwse kelders en een middeleeuwse zwarte laag de resten van een vrijwel volledig uitgebroken noord-zuidgerichte straat van het Tongerse dambordplan aan. Ernaast bevond zich een greppel met paalconstructie. Doordat we niet tot op het niveau van de natuurlijke ondergrond mochten graven, door de beperkte bewegingsruimte en door de haast waarmee we moesten werken is het mogelijk dat een aantal paalsporen aan onze aandacht ontsnapt is. Mogelijk gaat het om een houten waterleiding.

Het aan de Romeinse Kassei opgegraven perceel bevindt zich op het zuidwestgrafveld van de Romeinse stad. Het noodonderzoek bracht er een drietal graven aan het licht: een vroeg-Romeins crematiegraf, een vroeg-Romeins inhumatiegraf en een laat-Romeins inhumatiegraf van een kind. Dit laatste was in een dakpannen constructie aangelegd, die in een latere periode nog eens geopend blijkt te zijn. In een kuiltje ernaast bevond zich een set van grafgiften. Voor het overige troffen we een groot aantal oude opgravingskuilen aan. Ze strekken zich tot aan de noordelijke rand van het onderzochte perceel uit, zodat het erop lijkt dat de noordelijke grens van het zuidwestgrafveld, die we in de buurt vermoeden, op deze plaats nog niet bereikt is. In het zuidelijk gedeelte van de opgraving kwam een grachtvormig spoor aan het licht, vermoedelijk een Romeinse holle weg, die het grafveld doorkruist. Hij is waarschijnlijk een latere verbinding van één van de zuidwestelijke stadspoorten met de weg van Tongeren naar Bavay.

Tenslotte kwamen in 2004 nog Romeinse sporen aan het licht bij het graven van een 2.5 m brede en 30 m lange sleuf achter de kerkhofmuur van de Sint-Janskerk. Op de bodem van deze sleuf, aangelegd in het kader van de restauratiewerken van de kerkhofmuur, kwam een aantal muren en uitbraaksporen van 2de en 3de-eeuwse steenbouw tevoorschijn. Vijf muurfunderingen waren oost-westgericht. Drie funderingen bevatten nog de originele vulling (vuursteen en kalkmortel). Twee andere funderingen waren op het werkvlak geheel uitgebroken. Dergelijke verschillen in bewaring wijzen vaak op verschillen in afbraak- en uitbraakstijl en daardoor mogelijk ook op verbouwingsfasen. Het is immers mogelijk dat de muren in één uitbraakstijl in een andere fase afgebroken waren (en dus een verbouwing verraden) dan de muren in de andere uitbraakstijl. In het westelijk profiel van de sleuf was nog een gedeelte van een noord-zuidgerichte muur zichtbaar, in het oostelijk profiel mogelijk nog een uitbraakspoor van een andere noord-zuidgerichte muur. Verder waren in het vlak diverse kuilen en paalsporen te zien. Die werden op enkele uitzonderingen na niet verder opgegraven. De geregistreerde muurfunderingen maken zoniet van hetzelfde gebouw, dan toch van hetzelfde woonkwartier deel uit, waarvan we in 1991 aan de Minderbroedersstraat al resten hadden opgetekend (VANDERHOEVEN *et alii* 1994).

Literatuur

- HENSEN G., M. SCHURMANS en A. VANDERHOEVEN 2003. Een noodopgraving van 5000 m² Romeinse stad aan de Clarissenstraat te Tongeren. In M. LODEWIJCKX (red.) *Romeinendag – Journée d'Archéologie romaine*, Leuven: 31-32.
- HENSEN G., M. SCHURMANS, A. VANDERHOEVEN en G. VYNCKIER 2004. Het noodonderzoek aan de Clarissenstraat te Tongeren – De opgravingscampagne van 2003. In M. LODEWIJCKX (red.), *Journée d'Archéologie romaine – Romeinendag*, Namen: 53-55.
- SAS K. en G. CREEMERS 2002. Tongeren: Romeinse gouden zegelring met intaglio. In G. CREEMERS en A. VANDERHOEVEN (red.), *Archeologische kroniek van Limburg 1998, Limburg - Het Oude Land van Loon* 81: 255-259.
- VANDERHOEVEN A., G. VYNCKIER, A. ERVYNCK, W. VAN NEER en B. COOREMANS 1994. Het oudheidkundig bodemonderzoek aan de Minderbroedersstraat te Tongeren (prov. Limburg). Eindverslag 1991, *Archeologie in Vlaanderen* IV: 49-74.
- VANVINCKENROYE W. 1976. Tongeren: opgravingen en prospecties, *Archeologie* 1976/1: 18-20.

VANVINCKENROYE W. 1995. De Romeinse oostbegraafplaats van Tongeren, *Limburg* 74: 151-184.

ROMEINENDAG JOURNÉE D'ARCHÉOLOGIE ROMAINE

Leuven – 8 - 2 - 2003

EEN NOODOPGRAVING VAN 5000 M² ROMEINSE STAD AAN DE CLARISSENSTRAAT TE TONGEREN

GUDRUN HENSEN, MIEL SCHURMANS EN ALAIN VANDERHOEVEN

Op een terrein, gelegen tussen de Schierveldstraat, de Maastrichterstraat, de Clarissenstraat en de Leopoldwal te Tongeren vindt op dit ogenblik de noodopgraving plaats van het grootste aaneensluitende bedreigde bodemarchief dat ooit in Tongeren onderzocht kon worden. Binnenkort zal over een oppervlakte van ca. 7000 m² een zes meter diepe bouwput aangelegd worden. Daarmee start het groots opgezette Tongerse 'Julianus-project', bestaande uit de bouw van een ondergrondse parking, van pleinen, winkels, woningen en een hotel. Ongeveer 5000 m² van het bedreigde areaal is op dit ogenblik voor onderzoek toegankelijk. Dit areaal bevindt zich in de oostelijke sector van de Romeinse stad en nog net binnen de 13de-eeuwse omwalling. We kunnen er bewoningssporen verwachten, daterend uit de 1ste, 2de en 3de eeuw en vanaf de late Middeleeuwen. Verrassingen zijn vanzelfsprekend niet uit te sluiten. De taak is reusachtig, de tijd is beperkt, de beschikbare middelen en mensen zijn ontoereikend. In die omstandigheden kan van een gedetailleerde stratigrafische opgraving dan ook geen sprake zijn. Er is noodgedwongen gekozen voor de aanleg over een zo groot mogelijke oppervlakte van twee werkvlakken, één op het niveau waarop de Romeinse sporen zichtbaar zijn en één op het niveau waarop de natuurlijke ondergrond aan het licht komt. Vanaf dit laatste niveau worden alle sporen gecoupeerd en uitgespit. De Romeinse bewoningssporen zijn op vele plaatsen als gevolg van latere uitgravingen verdwenen. Het betreft dan laat- en postmiddeleeuwse leemwinningskuilen die vervolgens weer met meestal vondstarme maar af en toe ook wel eens met vondstrijke afvallagen zijn dichtgegooid. Vooral in twee zones hebben deze uitgravingen over grote oppervlaktes alle oudere sporen vernield, één in het noordoosten en één in het zuiden van het opgravingsterrein.

Het valt over het algemeen op dat sporen van houtbouw betrekkelijk zeldzaam zijn. Daarvoor kunnen drie redenen aangehaald worden. Op de eerste plaats maakt de ligging van het opgravingsterrein, centraal binnen een perifere *insula* van de stad, het onwaarschijnlijk dat op die plek in de Romeinse tijd veel 1ste-eeuwse houtbouw gestaan heeft. We gaan ervan uit dat houten gebouwen slechts zelden tot diep in het centrum van de woonblokken reikten en dat over het algemeen de bewoning aan de rand van de stad trager op gang is gekomen. Het grote aantal kuilen uit de 1ste eeuw dat we aangetroffen hebben wijst erop dat het onderzochte stadsdeel in die periode wellicht nog niet dicht bebouwd is geweest. Op de tweede plaats is een groot gedeelte van de oudste Romeinse bewoningssporen door latere graafwerken vernield geworden. Dat geldt niet alleen voor de laat- en postmiddeleeuwse periode maar ook voor de 2de- en 3de eeuw. Op de derde plaats hebben we door het aanleggen van slechts een beperkt aantal kunstmatige opgravingsvlakken waarschijnlijk een aantal houtbouwsporen over het hoofd gezien.

De stenen gebouwen uit de 2de en 3de eeuw zijn over het algemeen slechts in de vorm van uitgebroken muurfunderingen tot ons gekomen. In de minst verstoorde zones van het opgravingsterrein hebben we een tweetal vrijwel complete plattegronden kunnen intekenen.

Deze plattegronden zijn complex, verraden het bestaan van verschillende bouwfasen en vallen op door hun ligging. Ze lijken niet rechtsstreeks toegang tot de straten te hebben gehad, maar bevinden zich centraal in de *insula*. De uitbraaksporen bevatten grote hoeveelheden verbrande leem, witte kalkmortel en soms ook concentraties beschilderde wandpleister. Dit alles wijst erop dat de gebouwen deels in steen en deels in hout en leem waren opgericht en dat ze afgebrand zijn geweest. Op grond van de vondsten moet dat in de 3de eeuw zijn gebeurd. Ondanks het feit dat de plattegronden voor een groot deel zichtbaar zijn, is het moeilijk uitspraken over hun functie te doen. Enkele vertrekken waren met een hypocaust verwarmd. Dit wijst op een woonfunctie. In andere vertrekken wijzen concentraties van oventjes eerder in de richting van ambachtelijke functies.

Tot nu toe zijn op drie plekken Romeinse kelders aangetroffen. Een eerste kelder was vrijwel volledig uitgebroken. Mogelijk maakte hij deel uit van een gebouw, waarvan in 1988 al op een aangrenzend perceel aan de Veemarkt gedeelten waren opgegraven. Van een tweede kelder waren nog de muren van de toegangstrap bewaard gebleven. Hij behoort waarschijnlijk tot één van de twee goed bewaarde plattegronden. Eén van de keldermuren vertoont sporen van een intense brand, naar alle waarschijnlijkheid daterend uit de 3de eeuw. Merkwaardig is dat na deze brand de oorspronkelijke toegang is dichtgemetseld. Het is niet duidelijk wanneer dit gebeurd is. De laatromeinse tijd of de vroege Middeleeuwen liggen het meest voor de hand. Het is immers moeilijk denkbaar, dat delen van een Romeinse gebouw in deze zone nog later in gebruik kunnen geweest zijn. Een tiental meter ten noorden van de kelder is overigens een geïsoleerd Merovingisch graf uit de 6de eeuw aan het licht gekomen. In de zuidwestelijke hoek van de opgraving is tenslotte een uitzonderlijk goed bewaarde kelder aan het licht gekomen. Hij maakte deel uit van een gebouw dat zich grotendeels buiten het opgravingsterrein moet uitgestrekt hebben. Ook deze kelder is in de 3de eeuw afgebrand. In de nog bestaande muurgedeelten zijn resten van vier verschillende nissen bewaard gebleven. Op drie plaatsen in de westelijke keldermuur hebben we kunnen vaststellen, dat in het muurwerk verticale balken waren ingemetseld. De holten die het weggerotte hout hebben nagelaten zijn over de gehele hoogte van de keldermuren zichtbaar. Deze balken liepen vermoedelijk bovengronds nog verder door in de wanden van de constructie die boven de kelder moet gestaan hebben. Merkwaardig is, dat het uitzetten van de balken muurscheuren heeft veroorzaakt. In de noordelijke keldermuur verraden holtes op twee plekken horizontaal ingemetselde balken. Het is niet duidelijk waarvoor ze gediend hebben. Een functie als stellinggat lijkt nog het meest voor de hand te liggen. De holtes bevinden zich immers lager dan de boog van één van de nissen, waardoor een draagfunctie voor een plafond uitgesloten is.

Op dit ogenblik is het opgravingswerk wegens geldgebrek stilgelegd en alhoewel de uitvoering van het 'Julianusproject' vertraging heeft opgelopen blijft de bedreiging van het nog niet onderzochte terreingedeelte bestaan. Tot nu toe is 2/3 van het terrein onderzocht. We hopen in de loop van 2003 het resterende derde alsnog te kunnen opgraven.

Limburg

Het Oude Land van Loon

JAARGANG 85 / 2006, Nr. 4

Driemaandelijks - 4de kwartaal 2006

Afgiftekantoor: 3590 Diepenbeek I

Paris, 1965; C. DE BORMAN, *Chronique de l'abbaye de Saint-Trond*. Luik, 1877; F. DECAT, *Sint-Truiden van de vroegste tijden tot heden. Een historisch overzicht*. Sint-Truiden, 1994; S. DEMETER, *De eerste stadsomwalling, een belangrijk stuk erfgoed in Brussel*, in: P. BLANQUART e.a., *Rond de eerste stadsomwalling* [Archeologie in Brussel 4]. Brussel, 12-28; J. GERITS, *Historische steden in Limburg*. Gent, 1989; W. GIERTZ, *Middle Meuse valley ceramics of Huy-type: a preliminary analysis*, in: *Medieval ceramics* 20, 1996, 33-64; E. LAVIGNE, *Kroniek van de abdij van Sint-Truiden*, 1ste deel, 628-1138, 2de deel 1138-1158. *Vertaling van de Gesta Abbatum Trudonensium* [Maaslandse Monografieën 43]. Assen-Maastricht, 1986; J. MATHIJS, *Omtrent een kloostermuur*, in: B. BUNTINX, W. DRIESEN & F. DUCHATEAU (red.), *Sint-Truiden, steen voor steen gebouwd. Open monumentendag Vlaanderen*. Sint-Truiden, 2003, 36-39; D. PAUWELS & P. VAN DEN HOVE, *Late bronstijd op de Sluisberg te Sint-Truiden (prov. Limburg)*, in: *Lunula. Archaeologia Protohistorica* XII, 2004, 39-40; J. Schofield & A. Vince, *Medieval Towns. The Archaeology of British Towns in their European Setting, The archaeology of Medieval Europe, 1100-1600*. Londen, 2003; J. SMEESTERS, *Archeologisch overzicht van het kanton Sint-Truiden*, in: *Historische bijdragen opgedragen aan Monseigneur Dr. H. Kesters*. Sint-Truiden, 1971, 173-184; S. VAN BELLINGEN, *De crypte van de voormalige abdijkerk te Sint-Truiden (prov. Limburg)*, in: *Archeologie in Vlaanderen* II, 1992, 279-296; R. VAN DE KONIJNENBURG, *Het archeologisch bodemonderzoek van de abdijkerk te Sint-Truiden (opgravingen 1982)* [Publikaties van het Provinciaal Gallo-Romeins Museum te Tongeren 30]. Tongeren, 1984; M. DE WAHA, *Les enceintes sur arcs des anciennes principautés belges*, in: G. BLIECK e.a. (eds), *Les enceintes urbaines (XIIIe-XIe siècle)* [121e Congrès des Sociétés Historiques et Scientifiques, Nice, 26-31 octobre 1996, Section Archéologie et Histoire de l'Art]. Paris, 1999, 197-210.

8 Tongeren: Clarissenstraat [Gudrun Hensen, Miel Schurmans, Alain Vanderhoeven & Geert Vynckier]¹⁵

Het onderzoek van een ca. 7000 m² groot terrein aan de Clarissenstraat te Tongeren, waarvan de eerste fase in 2001 werd uitgevoerd, werd na een lange onderbreking in 2002 en 2003 verdergezet. Het terrein is in 4 werkputten verdeeld. In 2001 werd werkput 1 en een gedeelte van werkput 2 onderzocht. In 2002 en 2003 werd werkput 2 afgewerkt en kon werkput 3 opgegraven worden. Het onderzoek van werkput 4 is voor 2004 voorzien. De activiteiten van 2002 en 2003 dwingen ons de conclusies van het onderzoek van 2001 (Hensen e.a. 2006) enigszins te herzien.

¹⁵ IAP Buitendienst Tongeren.

ut-Trond. Luik, 1877; F. DECAT, *h overzicht*. Sint-Truiden, 1994; *stuk erfgoed in Brussel*, in: P. *ie in Brussel 4*. Brussel, 12-28; G. GIERTZ, *Middle Meuse valley il ceramics* 20, 1996, 33-64; E. 628-1138, 2de deel 1138-1158. *ndse Monografieën 43*. Assen- n: B. BUNTINX, W. DRIESEN & F. *Open monumentendag Vlaan- DEN HOVE, Late bronstijd op de chaeologia Protohistorica XII, e Archaeology of British Towns rope, 1100-1600*. Londen, 2003; *Truiden*, in: *Historische bijdra- ruiden*, 1971, 173-184; S. VAN *Truiden (prov. Limburg)*, in: *Ar- ONIJENBURG, Het archeologisch ngen 1982* [Publicaties van het ngeren, 1984; M. DE WAHA, *Les . BLIECK e.a. (eds), Les enceintes storiques et Scientifiques*, Nice, Art]. Paris, 1999, 197-210.

Miel Schurmans, Alain

larissenstraat te Tongeren, waar- lange onderbreking in 2002 en In 2001 werd werkput 1 en een rd werkput 2 afgewerkt en kon out 4 is voor 2004 voorzien. De an het onderzoek van 2001 (Hen-

Net zoals de reeds in 2001 onderzochte zones zijn ook de in 2002 en 2003 opgegraven werkputten arm aan houtbouwsporen uit de 1ste eeuw. Daarvoor zijn verschillende verkla- ringen aan te halen: we bevinden ons in het centrale gedeelte van een insula, waar houtbouw over het algemeen minder frequent voorkomt dan langs de straten, houtbouwsporen kunnen door latere Romeinse en post-Romeinse graaf- en bouwactiviteiten vernield zijn en door de noodgedwongen ruwe manier van opgraven kunnen heelwat sporen aan onze aandacht ont- snapt zijn. Dat in de 1ste eeuw toch belangrijke activiteiten op het terrein hebben plaatsge- vonden bewijst het groot aantal vroeg-Romeinse kuilen en de soms rijke pakketten neder- zettingsafval die ze bevatten.

De noordelijke helft van werkput 3 toont een groot aantal uitgebroken muurfunderingen die aansluiten op de uitbraaksporen die al in de zuidelijke helft van werkput 2 aan het licht waren gekomen. Ze maken van één groot steenbouwcomplex deel uit, dat zich uitstrekt over een oppervlakte van ca. 20 m x 50 m. Dit gebouw heeft verschillende verbouwingen gekend. De chronologische opeenvolging van de verschillende fasen moet nog vastgelegd worden. In elk geval is duidelijk dat de bouw vier kelders heeft gekend, die elkaar allicht in de tijd hebben opgevolgd. De oudste kelder is een houten constructie van ca. 3 m x 4.5 m. Op één plank na, waarvan de verkleuring onderaan de westwand bewaard was, was de houten struc- tuur voor het dichtgooien volledig ontmanteld. In de vulling is een groot aantal slecht be- waarde fragmenten van muurschilderingen aangetroffen. Op grond van het aardewerk dat ertussen lag kan het dichtgooien van de kelder in de Flavische tijd worden gedateerd. Een tweede kelder bevond zich in de zuidelijke helft van werkput 3. De ingang gaf op een galerij uit, waarvan het niet duidelijk is of ze de kelder met de hierboven vermelde steenbouw verbond, dan wel tot een ander, buiten de opgraving gelegen gebouw toegang gaf. Deze tweede kelder, ca. 4 m x 5 m, is uitzonderlijk goed bewaard. In drie van de vier zijden waren nog nissen zichtbaar. Bovendien waren in het bewaarde metselwerk nog bijzondere details met betrekking tot de constructiewijze zichtbaar. Zo waren in de westelijke keldermuur op drie plaatsen de sporen van ingemetselde verticale houten staanders te zien. Mogelijk vorm- den ze het dragend gedeelte van een houtlemen wand op de gelijkvloerse verdieping. Op elke plek waar een dergelijke staander was ingemetseld vertoonde de keldermuur over de gehele hoogte een barst. Deze combinatie van hout- en steenbouw heeft het metselwerk blijkbaar eerder geschaad dan stabiel gemaakt. In de noordelijke keldermuur waren aan weerszijden van een nis sporen van horizontaal ingemetselde balken te zien. Hun functie ontgaat ons. Ze kunnen niets met een plafond of vloer van een vertrek boven de kelder te maken hebben. De sporen bevinden zich immers lager dan de bovenkant van de nis. Moge- lijk gaat het om stellinggaten uit de tijd toen de kelder werd gebouwd. De kelder vertoonde sporen van een intense brand. Alle muren waren grijszwart geblakerd en in de vulling lag

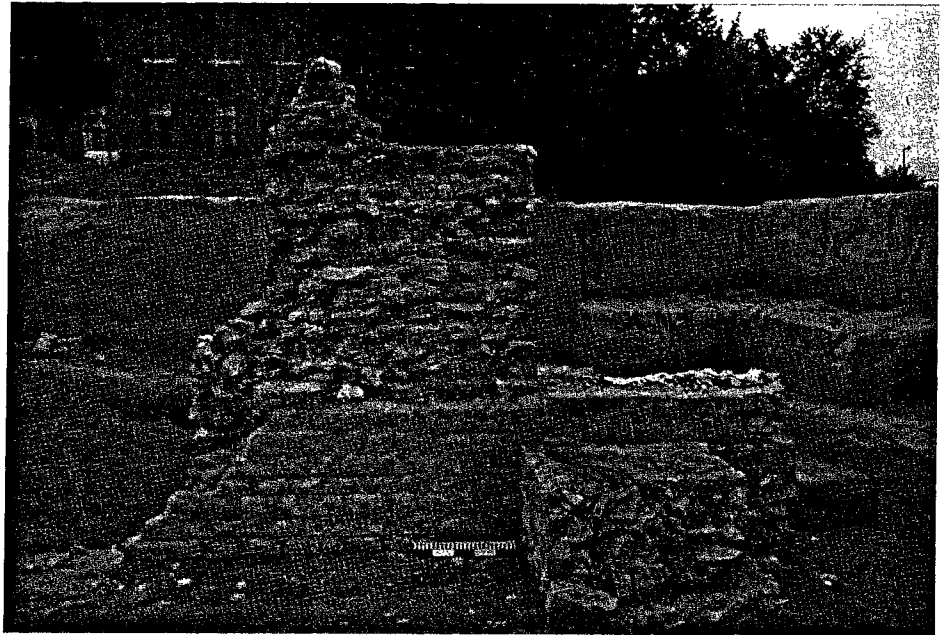
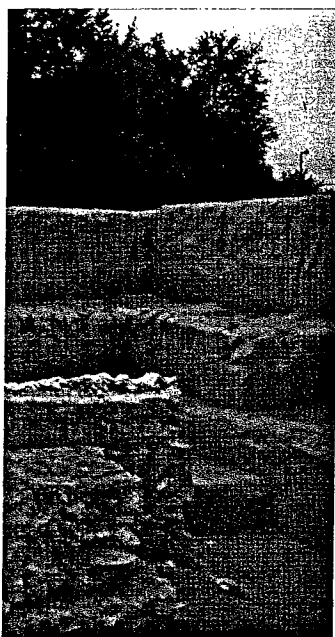

Fig. 11: Tongeren, Clarissenstraat: resten van de derde kelder van de 2de en 3de-eeuwse steenbouw.

heelwat brandafval. De derde kelder is nog merkwaardiger (fig. 11). Hij valt op de eerste plaats op door zijn afmetingen: ca. 4.5 m x 5.5 m. Verder heeft hij een vloer van kalkmortel gehad, wat voor Tongerse kelders uit de Romeinse tijd zeldzaam is. Daarnaast heeft de constructie een ingrijpende verbouwing gekend. De oorspronkelijke toegang is op een gegeven moment dichtgemetseld en aan de binnenzijde is tegen de zuidmuur een zone, waarvan de afmeting niet meer te achterhalen is verhoogd en van een nieuwe mortellaag voorzien, ca. 60 cm hoger dan de oorspronkelijke vloer. Zeer bijzonder is dat iemand in de nog natte kalkmortel veelvuldig hoefindrukken van een schaap of geit heeft aangebracht. Ook deze kelder is afgebrand, zoals blijkt uit een brandlaag op de bodem van de structuur. De vierde kelder tenslotte, een bijna volledig uitgebroken bouwsel, was al in 2001 aan het licht gekomen. Overigens getuigen de grote hoeveelheden brandafval in de uitbraaksporen van de funderingen dat de gehele steenbouw is afgebrand, wellicht in de 3de eeuw. Over de functie van het gebouw kan gezegd worden dat er ruimte voor een combinatie van wonen en werken was. De aanwezigheid van een klein met een hypocaust verwarmd vertrek wijst op een woonfunctie, de talrijke oventjes die binnen het gebouw zijn aangetroffen illustreren dat er ambachtelijke activiteiten hebben plaatsgevonden. Van welke aard deze activiteiten waren

n de 2de en 3de-eeuwse steenbouw.

er (fig. 11). Hij valt op de eerste eeft hij een vloer van kalkmortel zeldzaam is. Daarnaast heeft de onkelijke toegang is op een gege- de zuidmuur een zone, waarvan nieuwe mortellaag voorzien, ca. r is dat iemand in de nog natte eit heeft aangebracht. Ook deze dem van de structuur. De vierde as al in 2001 aan het licht geko- val in de uitbraaksporen van de t in de 3de eeuw. Over de functie ombinatie van wonen en werken verwarmd vertrek wijst op een jn aangetroffen illustreren dat er lke aard deze activiteiten waren

kan niet meer achterhaald worden. Nergens is productieafval weergevonden. Zowel binnen als buiten de steenbouw zijn talrijke kuilen aangetroffen. Soms gaat het om leemwinningskuilen, soms om beerputten. Daarin zijn grote hoeveelheden nederzettingsafval aangetroffen, maar ook veelvuldige rituele deposities van intacte of bijna intacte voorwerpen.

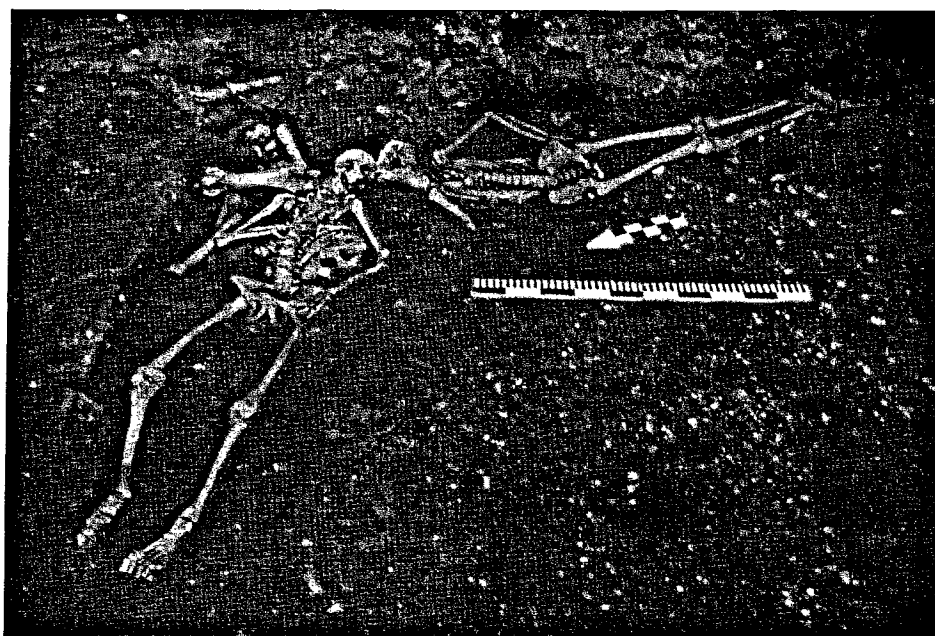

Fig. 12 Tongeren, Clarissenstraat: gedeelte van het massagraf van gesneuvelde soldaten van de slag bij Rocourt (1672).

Ook in 2002-2003 zijn bijzondere postmiddeleeuwse sporen en structuren aan het licht gekomen. De meest merkwaardige is een massagraf, dat waarschijnlijk verband houdt met de slag van Rocourt in 1672 (fig. 12). Historische bronnen melden dat na deze veldslag grote aantallen gewonde soldaten naar Tongerse kloosters en ziekenhuizen zijn gebracht, ook naar het Sint-Jacobusgasthuis, waarvan de voormalige tuin zich binnen het opgravingsterrein bevindt (Baillien 1962). Vermelden we tenslotte nog dat vrijwel de gehele zuidelijke zone van het opgravingsterrein door de concentratie van postmiddeleeuwse leemwinningskuilen in beslag is genomen. Blijkbaar heeft men lange tijd toegang tot deze zone gehad om er leem te winnen, wellicht voor de talrijke houtlemen vakwerkhuisen die in de late en post-middeleeuwse tijd in Tongeren zijn opgericht.

Lit.: H. BAILLIEN, *Het Sint-Jacobsgasthuis van Tongeren, herberg voor pelgrims naar Santiago en ziekenhuis voor de poorters*. Tongeren, 1962; G. HENSEN, M. SCHURMANS, A. VANDERHOEVEN & G. VYNCKIER, *Tongeren: Clarissenstraat*, in: G. CREEMERS & A. VANDERHOEVEN (red.), *Archeologische kroniek van Limburg 2001*, in: *Limburg-Het Oude Land van Loon* 85, 2006, 47-50.

9 Veldwezelt (Lanaken): sporen uit de prehistorie, de Romeinse tijd en de postmiddeleeuwse periode [Alain Vanderhoeven¹⁶, Geert Vynckier¹⁷ & Elke Wesemael¹⁸]

Het archeologisch onderzoek in de leemgroeve van NV Vanderzanden in Veldwezelt kon in 2002 en 2003 worden verdergezet. Aan de in 2001 onderzochte zone van ca. 1 ha (Pauwels e.a. 2003; Wesemael 2006) werd een oppervlakte van 2,7 ha toegevoegd. Daarin kwamen sporen uit de prehistorie, de Romeinse tijd en de postmiddeleeuwse periode aan het licht.

Het oudste spoor is een lichtgrijze, voor-Romeinse greppel die een onregelmatige rechthoek van ca. 25 m x 65 m beschrijft (fig. 13: 1). In de westelijke hoek is een onderbreking van ca. 4,5 m, in de zuidelijke hoek is de greppel over een afstand van ca. 10 m ont dubbeld en plaatselijk zelfs verdrievoudigd. De greppel heeft een komvormig profiel, is op het werkvlak van de opgraving gemiddeld ca. 0,75 m breed en 0,20 à 0,50 m diep. Nergens zijn in de vulling vondsten aangetroffen. Alleen nabij de onderbreking in de westelijke hoek konden wat fragmentjes houtskool en verbrand bot ingezameld worden. De voor-Romeinse datering van het spoor is dan ook niet op vondsten gebaseerd, maar op het feit dat de structuur door een rij middenstaanders van een Romeins tweeschepig woonstalhuis wordt doorsneden.

De opgravingen van 2002 en 2003 hebben het mogelijk gemaakt de plattegrond van de in 2001 ontdekte inheems-Romeinse landelijke nederzetting in belangrijke mate aan te vullen. Tussen de talrijke paalkuilen zijn de rijen middenstaanders van drie tweeschepige woonstalhuisen herkenbaar. Van een eerste constructie zijn alleen de twee middenstaanders die in de korte zijden stonden nog bewaard gebleven (fig. 13: 2). Van een tweede is de waarschijnlijk nog volledige rij van vier posten bewaard (fig. 13: 3). Van een derde zijn eveneens vier centrale nokdragers herkenbaar, maar hun afmeting en onderlinge schikking verschillen enigszins van alle andere tot nu toe in Veldwezelt geregistreerde plattegronden (fig. 13: 4). Zo

¹⁶ IAP Buitendienst Tongeren.

¹⁷ IAP Buitendienst Tongeren.

¹⁸ ARON bvba.

2004/017

VIOE-bibliotheek
75327

Limburg

Het Oude Land van Loon

JAARGANG 85 / 2006, Nr. 1

Driemaandelijks - 1ste kwartaal 2006

Afgiftekantoor: 3590 Diepenbeek 1

vulling tevoorschijn (fig. 15: 3). Hij vulling van de kuil, slechts over een rand enkel wat houtskoolrestjes en

alkuilen van respectievelijk 35 cm aan beide kuilen O-W georiënteerd dere. De ZO-hoek van één van de ing, waarvan we aannemen dat het o graven betreft.

een Merovingische graven meerissing van het verkenningssysteem den, lijkt het erop dat het grafveld tting heeft uitgestrekt. Gezien de ren op de naburige helling is de nverwacht te noemen (Gorissen & romeinse of postromeinse waterput s voorwerp van een opgraving was

rtijd en Romeinse villa te Rosmeer, sen & B. Roosens (eds.), *Bodem- en van de bandkeramiek tot de De Belgische waar in Nijmegen, M. Kam te Nijmegen* 1. Den Haag, s Elsloo und Stein, *Nederlandse ramik des Kastells Niederbieber*, rankfurt, 1914; H. Roosens & M. is puin te Rosmeer, *Archaeologia ouwen van een bandkeramische ia Belgica* 61, Brussel, 1962; H. eer, in: *Conspectus MCMLXXV*, De Boe & J. De Meulemeester, *Het a Belgica* 188, Brussel, 1976; H. *Archaeologia Belgica* 204, Brussel, g-neolithische nederzetting op de

Staberg te Rosmeer, *Archaeologia Belgica* 64, Brussel, 1962; P. Stuart, *Gewoon aardewerk uit de Romeinse legerplaats en de bijbehorende grafvelden te Nijmegen*, *Oudheidkundige Mededelingen van het Rijksmuseum voor Oudheden te Leiden* XLIII, Leiden, 1962.

13 Tongeren: Clarissenstraat [Gudrun Hensen, Miel Schurmans, Alain Vanderhoeven & Geert Vynckier]¹⁶

Midden juni 2001 startte aan de Clarissenstraat te Tongeren de noodopgraving van een ca. 7000 m² groot terrein. Tot voor de start van de werken werd het als bovengronds parkeerterrein gebruikt. Na de werken zal het als ondergrondse parking, plein, winkel- en appartementencomplex ingericht zijn. Het areaal is dan de grootste oppervlakte die ooit in Tongeren archeologisch onderzocht kon worden. Helaas ontbreken zoals gewoonlijk de tijd, de mensen en de middelen om de opgraving stratigrafisch uit te voeren. Noodgedwongen zal het onderzoek beperkt blijven tot het aanleggen van twee werkvlakken, één op het niveau waarop de Romeinse sporen aan het licht komen en één op het niveau waarop de natuurlijke ondergrond zichtbaar wordt. Op die manier hopen we alsnog de hoofdlijnen van de bewoningsgeschiedenis van het terrein te kunnen reconstrueren. Wel is ervoor gekozen alle sporen vanaf het tweede werkvlak te doorsnijden en verder op te graven, zodat de grote meerderheid van de mobiele vondsten toch nog geborgen en voor analyse beschikbaar zal zijn. Het op te graven areaal is in vier werkputten verdeeld. Werkputten 1 en 2 werden tegelijk opengelegd en in 2001 afgewerkt. Werkput 3 en werkput 4 zijn voor de resterende tijd in 2002 en 2003 gereserveerd.

In het oostelijk gedeelte van de in 2001 onderzochte oppervlakte, in grote lijnen overeenkomend met werkput 1, bevond zich een complexe cluster van elkaar oversnijdende postmiddeleeuwse kuilen en beerputten. Die heeft vrijwel alle Romeinse sporen opgeruimd. De meeste postmiddeleeuwse sporen zijn vondstarm. Op een hoger niveau zijn de individuele sporen niet afzonderlijk herkenbaar. Pas na afgraving tot een diepte van 2 à 3 m onder het huidige loopvlak vallen ze in verschillende structuren uiteen. Mogelijk is de bovenste vulling van het terrein een dichtgegooide drinkpoel geweest. Archieven melden tot in de 19de eeuw het bestaan daarvan in deze zone. Tot de Romeinse sporen die nog min of meer bewaard zijn behoren een zeer grote uitgegraven depressie uit de ontstaansfase van de stad (einde 1ste eeuw v.Chr.-begin 1ste eeuw n.Chr.), een 1ste-eeuwse rechthoekige kuil, met op de bodem een centrale depositie van een terra-

¹⁶ IAP Buitendienst Tongeren.

sigillatabord, waarvan de rand met grote zorg was afgebroken, en een vrijwel volledig uitgebroken kelder uit de 2de en 3de eeuw.

De opgraving van werkput 2 bracht naast postmiddeleeuwse kuilen meer en beter bewaarde Romeinse sporen. Uit de oudere houtbouwfazen zijn slechts weinig samenhangende spoorbestanden aangetroffen. Vermeldenswaard is een NZ-georiënteerde greppel, die misschien wel uit de ontstaansfase van de stad dateert. Het relatief beperkt aantal paalsporen dateert ongetwijfeld uit de periode van het begin van de 1ste eeuw tot het midden van de 2de eeuw. Dat er zo weinig samenhang in is terug te vinden komt mogelijk doordat we ons in het centrale gedeelte van een insula bevinden. De houten constructies uit de 1ste en 2de eeuw stonden allicht langs de straten en reikten over het algemeen niet tot in het midden van de insulae. De latere stenen gebouwen, vaak grootschaliger van opzet, deden dat wel. De door ons aangetroffen paalsporen zullen dan ook vaak tot onbelangrijke bijgebouwen of afsluitingen behoord hebben.

In verschillende zones van werkput 2 zijn talrijke uitgebroken muurfunderingen aangetroffen. De uitbraaksporen in de noordoostelijke hoek maken mogelijk deel uit van het gebouw waarvan reeds in 1988 onder het huidige, aan de opgraving grenzende Ambiotel belangrijke resten zijn aangetroffen (Vanderhoeven e.a. 1993). We bevinden ons daar allicht in het zuidelijk gedeelte van een grote stadswoning uit de 2de en 3de eeuw, waarvan het noordelijk gedeelte uitgaaf op de WO-gerichte hoofdstraat (*decumanus maximus*) van het stedelijk stratennet, ongeveer ter hoogte van de huidige Maastrichterstraat. In de noordwestelijke hoek zijn uitbraaksporen van een tweede, mogelijk eveneens op de *decumanus maximus* gerichte woning aangetroffen. De uitbraaksporen in de zuidelijke zone zijn dan weer onderdeel van een gebouw dat uitgaaf op een WO-gerichte Romeinse straat, iets ten zuiden van de huidige Clarissenstraat (De Boe 1981), of dat een geïsoleerde en centrale positie in de insula innam. Tot deze constructie behoort een kelder, waarvan op dit ogenblik de goed bewaarde toegangstrap is opgegraven. Merkwaardig is dat de oorspronkelijke toegang naar de kelder in een later stadium is dichtgemetseld (fig. 16). De rest van deze kelder bevindt zich op een aangrenzend terreingedeelte dat nog niet is onderzocht. Opvallend is dat de meeste uitbraaksporen van de drie voornoemde constructies grote hoeveelheden brandafval bevatten. Dit zou er indirect op kunnen wijzen dat de gebouwen in de 3de eeuw zijn afgebrand.

Net zoals in werkput 1 viel ook in werkput 2 een rituele depositie tussen de vondsten op. Het betreft een gefragmenteerde, maar volledige wrijfschaal, merkwaardigerwijze zonder gietruit, waarvan de scherven op de bodem van een rechthoekige kuil waren uitgestrooid.

gebroken, en een vrijwel volledig

wse kuilen meer en beter bewaarde
1 slechts weinig samenhangende
n NZ-georiënteerde greppel, die
eert. Het relatief beperkt aantal
t begin van de 1ste eeuw tot het
n is terug te vinden komt mogelijk
bevinden. De houten constructies
en reikten over het algemeen niet
bouwen, vaak grootschaliger van
Isporten zullen dan ook vaak tot
ebben.

uitgebroken muurfunderingen
hoek maken mogelijk deel uit van
de opgraving grenzende Ambiotel
(a. 1993). We bevinden ons daar
ig uit de 2de en 3de eeuw, waarvan
lstraat (decumanus maximus) van
huidige Maastrichterstraat. In de
veede, mogelijk eveneens op de
de uitbraaksporen in de zuidelijke
af op een WO-gerichte Romeinse
(Boe 1981), of dat een geïsoleerde
actie behoort een kelder, waarvan
gegraven. Merkwaardig is dat de
um is dichtgemetseld (fig. 16). De
id terreingedeelte dat nog niet is
poren van de drie voornoemde
t. Dit zou er indirect op kunnen
l.

de depositie tussen de vondsten op.
haal, merkwaardigerwijze zonder
thoekige kuil waren uitgestrooid.

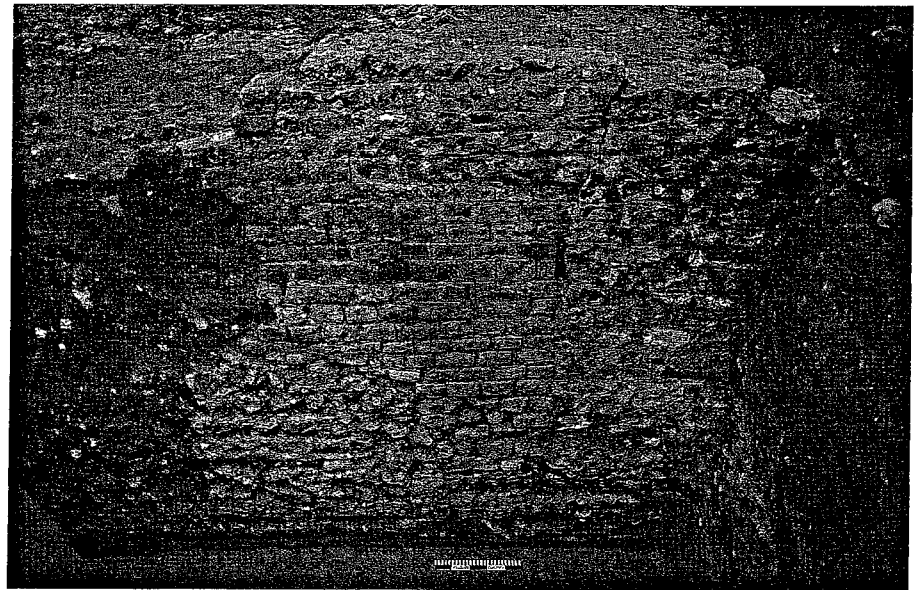

Fig. 16: Tongeren, Clarissenstraat: muur van een Romeinse keldertrap met in later stadium dichtgemetselde oorspronkelijke ingang.

Fig. 17: Tongeren, Clarissenstraat: Merovingische gespen uit 6de-eeuws graf.

Een bijzondere en onverwachte vondst vormt een drietal inhumatiegraven, aangelegd in de puinvelden van de Romeinse stad. Hun OW-oriëntatie is die van het Romeinse stratennet en de daarop gerichte afgebroken Romeinse gebouwen. Op het ogenblik van de begraving kunnen daarvan nog resten zichtbaar zijn geweest. De overledenen liggen gestrekt op de rug met het hoofd in het oosten. In één van de graven zijn twee Merovingische gespen van een 6de-eeuws type aangetroffen (fig. 17). Een 14C-datering van het skelet bevestigt deze datering. Een tweede graf, zonder grafgift, wordt door een 14C-datering van het skelet in de 16de eeuw geplaatst. Van het derde graf, eveneens zonder grafgift, hebben we nog geen datering. Het Merovingische graf lijkt geïsoleerd te zijn. Mogelijk bevindt het zich in de zuidelijke uitloper van een grafveld, waarvan het centrale gedeelte misschien nabij de decumanus maximus, eventueel in de omgeving van de oude Maastrichterpoort, te verwachten is, maar tijdens het onderzoek in de kelder van het daar in 1988 gebouwde Ambiotel zijn geen andere Merovingische graven aan het licht gekomen. In het verleden is nog een geïsoleerd 6de-eeuws graf binnen de grenzen van de Romeinse stad aangetroffen, met name in de noordelijke periferie, op het terrein van de monumentale Romeinse tempel aan de huidige Keverstraat (Roosens & Mertens 1970). Naar de betekenis van een dergelijk verschijnsel kunnen we slechts raden. Mogelijk voelden Merovingische personen of groepen de nood om zich een historische band met de voormalige Romeinse civitashoofdplaats toe te eigenen.

Lit.: G. De Boe, *Hout- en steenbouw in het oosten van het Romeinse Tongeren*, in: *Conspectus MCMLXXX*, *Archaeologia Belgica* 238, Brussel, 1981, 32-36; H. Roosens H. & J. Mertens, *Grafvondsten uit de Romeinse en Merovingische tijd te Tongeren*, in: *Archeologia belgica* 116, Brussel, 1970, 24-37; A. Vanderhoeven, G. Vynckier G. & P. Vynckier P., *Het oudheidkundig bodemonderzoek aan de Veemarkt te Tongeren (prov. Limburg). Eindverslag 1988*, in: *Archeologie in Vlaanderen* III, 1993, 127-205;

14 Tongeren: O.L.V.-basiliek [Peter Van den Hove]¹⁷

In september 1999 ging een grootschalige bouwcampagne in de O.L.V.-basiliek van start. De restauratie van het meubilair - in het bijzonder van het historische Le Picard-orgel - noodzaakte de aanleg van een nieuw verwarmingssysteem in de ondergrond van de kerk. Bovendien werd van deze werkzaamheden gebruik gemaakt om onder de kerk een museumruimte aan te leggen, die in de toekomst het plaatsgebrek voor de huidige kerkchat

¹⁷ IAP Buitendienst Tongeren.